

Masterscriptie: Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Populisme: poppetje of praatje?

Een studie naar de invloed van framing, sympathie en betrouwbaarheid op de houding ten opzichte van het minderhedenbeleid in Nederland

Universiteit Utrecht

Leonie Steijvers 0416894

Begeleider: Dr. M. T. A. Coenders

2^e lezer: Dr. G. B. M. Dielissen

Dankwoord

Graag wil ik Marcel Coenders bedanken voor de begeleiding het afgelopen half jaar. Mijn voortgang ging niet zonder slag of stoot maar ik ben erg dankbaar voor de prettige samenwerking. Ook de bijeenkomsten met mijn groepsgenoten zijn erg nuttig gebleken. Daarnaast wil ik graag mijn ouders bedanken voor het oneindige geduld en vertrouwen dat ze in me hebben, en mijn broer voor het voorbeeld dat doet volgen. Tot slot wil ik al mijn vriendinnen en in het bijzonder Kim bedanken voor alle lieve berichtjes, jullie hebben ervoor gezorgd dat ik niet zou vergeten dat het echt allemaal goed komt...

Samenvatting

Dit is een onderzoek naar de werking van de mechanismen achter populisme. Er bestaat geen eenduidige definitie van populisme, daarom is in dit onderzoek populisme ontleed in drie mechanismen; framing, betrouwbaarheid en sympathie. Hiermee is getracht het effect van een vrij ongrijpbaar fenomeen 'populisme' te meten. Het is een kwantitatieve studie naar het effect de drie mechanismen op de houding van mensen ten opzichte van het minderhedenbeleid in Nederland uitgevoerd onder 154 studenten van de Universiteit Utrecht. Stellingen over het minderhedenbeleid in Nederland zijn in drie verschillende condities voorgelegd aan respondenten; met een frame, door een politicus geciteerd en beide. Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat er zowel een effect van een frame is als een effect wanneer een stelling een citaat is. Betrouwbaarheid en sympathie van de bron hebben echter geen invloed op de werking van een frame.

---

1. Populisme

'De burger is boos omdat hij zich zorgen maakt over de omvangrijke immigratie en de veronderstelde negatieve effecten daarvan voor de Nederlandse samenleving.' (Van Rossum, 2010, p. 5). Dit is volgens Maarten van Rossum de drijfveer achter het hedendaags populisme. Populisten gebruiken deze onvrede om stemmen voor hun partij te werven en met succes. Populisme is echter een zeer diffuus begrip en er bestaat lang geen consensus over wat het precies betekent. Een brede opvatting is dat een populist zich schikt naar de wil van het volk en onhaalbare beloften aan het volk doet (Reybrouck, 2008). Hierbij komt naar voren dat populisme een scheiding maakt tussen 'het volk' en 'de elite'. De populist stelt dat hij degene is die kan zorgen dat 'het volk' zijn stem terug kan krijgen van een regering die geëxploiteerd wordt door 'de elite' (Albertazzi & McDonnel, 2008). Wanneer een politicus of politieke partij gedefinieerd kan worden als populist of populistische partij blijft vaak vaag. Van Rossum stelt dat populisme meer een mentaliteit dan een ideologie is (Van Rossum, 2010). Dit wil zeggen dat populisme meer een manier van denken is dan een concreet plan om de samenleving te verbeteren. Er kan echter wel worden gesteld dat een drijfveer van populisme is dat 'het volk' soeverein en homogeen is. Dit verklaart ook waarom minderhedenbeleid een punt is dat vaak in verband met populisme wordt gebracht. Wanneer gekeken wordt naar dit punt van populisme kunnen allochtonen een bedreiging van de homogeniteit en soevereiniteit van 'het volk' zijn. Naast dit inhoudelijke standpunt kenmerkt populisme zich echter ook door de stijl van politiek beoefenen (Reybrouck, 2008). Populisten schuwen het gebruik van oneliners, simplificaties en loze

voorspellingen niet en proberen met deze stijl 'het volk' achter zich te krijgen. Politici zijn zelf meestal niet blij met het stempel van 'populist', ze zullen zichzelf in ieder geval niet zo noemen. Vaak wordt het 'verwijft' populist te zijn gepareerd met de stelling dat ze geen populist maar een realist zijn. Dit is juist ook de kracht van het populisme; het doet zich voorkomen als een rationele voorstelling van feiten (Reybrouck, 2008).

Er is echter nog een ander aspect dat meespeelt bij populisme, namelijk de 'populistische leider'. Charisma wordt gezien als de belangrijkste eigenschap voor deze populistische leider (Reybrouck, 2008). Dit betekent dat het publiek gevoelig is voor de manier waarop een boodschap wordt gebracht, het gaat niet alleen om de inhoud. Het is echter opvallend dat de inzet van populistten het behoud van 'het volk' als homogene groep is, terwijl het in de historie vaak hoogopgeleide 'populisten' zijn die de stem van de laagopgeleiden weten te trekken (Reybrouck, 2008). Volgens de identiteitshypothese zullen laagopgeleiden steeds minder vertrouwen hebben in de overheid omdat ze zich uitgesloten voelen van politieke en maatschappelijke participatie (Bovens, 2006). Het feit dat de populist juist de stem van deze laagopgeleide groep voor zich weet te winnen komt doordat laagopgeleiden zich kunnen vinden in de standpunten van de populist (Reybrouck, 2008). Het is dus niet noodzakelijk dat de populist zelf uit hetzelfde milieu komt maar wel dat hij zich openlijk verzet tegen 'de elite'.

Met deze beknopte uiteenzetting van wat populisme zou moeten inhouden, is nog niet duidelijk hoe de kracht van populisme gemeten kan worden. Om te kunnen meten welke invloed populisme heeft op het overtuigen van het publiek moet er gekeken worden naar de eigenschappen van populisme. Dit onderzoek zal zich daarom richten op twee punten die naar boven komen bij de ontrafeling van populisme; de stijl van politiek beoefenen en de populistische leider. Populisme zal in dit onderzoek daarom worden opgesplitst in de volgende twee mechanismen. Ten eerste het 'framen' van een politieke boodschap en ten tweede de invloed van de persoon die de uitspraak doet.

Omdat minderhedenbeleid in Nederland vaak het onderwerp is van populistische standpunten, zal in dit onderzoek gekeken worden in hoeverre de houding van het publiek daadwerkelijk door populisme beïnvloed wordt. Hieruit volgt de vraagstelling:

In hoeverre wordt de houding van mensen ten opzichte van minderhedenbeleid in Nederland beïnvloed door 'populisme' van politici?

2. De twee mechanismen van populisme

2.1 Framing

Framing is kort gezegd de verpakking van een boodschap. De meest voorkomende vorm hiervan is het verpakken van een boodschap door taal. One-liners, een metafoor of een verhaal zijn manieren om een boodschap te 'framen' (De Bruijn, 2011). Hoewel framing voortdurend in het dagelijks leven plaats vindt, is framing in de politiek het meest zichtbaar. Doordat politici zich bezig houden met het publiek proberen te overtuigen van hun standpunt, bestaat er een nut voor politici om te framen. Er zijn drie voorwaarden voor de effectiviteit van een frame: beschikbaarheid, toegankelijkheid en of het frame relevant is voor het vormen van een mening (Slothuus & de Vreese, 2010). Met beschikbaarheid wordt bedoeld dat de ontvanger het frame begrijpt en zo in het verstand heeft opgenomen dat het opgeroepen en gebruikt kan worden. De toegankelijkheid van een frame is of de overweging van het frame geactiveerd kan worden bij het vormen van een mening. Bij de overweging of een frame relevant is voor het vormen van een mening is het van belang of het frame komt van de partij die ze aanhangen. Wanneer dit niet het geval is kan het zijn dat het frame als 'niet relevant' wordt weggezet.

De publieke opinie wordt beïnvloed door de boodschappen van politici en er worden veel verschillende manieren in de politiek gebruikt om een boodschap over te brengen (Zaller, 1992). De basis van de effectiviteit van politieke frames zit in het feit dat veel mensen te weinig kennis hebben over politieke zaken om een beredeneerde afweging te maken (Chong & Druckman, 2007b). Het framen van een boodschap zorgt ervoor dat mensen de informatie op een begrijpelijke manier krijgen en dit internaliseren. Dit betekent dat de 'frames in thought'; de houding die mensen hebben ten opzichte van een politiek standpunt, worden beïnvloed door de 'frames in communication'; de frames die de houding beredeneren (Chong & Druckman, 2007b). Hieruit wordt ook duidelijk dat wanneer de frames die worden gebruikt lijnrecht tegenover de houding van een persoon staan, de invloed van framing veel minder sterk is dan wanneer het frame en de houding van de persoon op één lijn staan. Dit komt overeen met de 'motivated reasoning theory'. Deze theorie houdt in dat mensen niet geneigd een mening te vormen die accuraat is maar ze verdedigen hun eigen waarden, identiteiten en houdingen. (Kunda 1990, Chaiken Liberman & Eagly, 1989). Een frame dat geheel tegen de houding van een persoon in gaat zal dus niet werken. Echter, een frame kan ook inspelen op de 'frames in thought' om een politieke boodschap over te brengen. Wanneer het frame de situatie zo weergeeft dat het inspeelt op de waarden van zijn publiek kan het de massa overtuigen van het standpunt (Chong & Druckman, 2007b). Hieruit volgt de hypothese:

H 1: Wanneer een stelling positief wordt geframed zullen mensen het er meer mee eens zijn.

Naast de kenmerken van frames zijn de kenmerken van de ontvanger van de frame ook belangrijk bij de effectiviteit van framing. Mensen die politiek actief zijn, zijn minder vatbaar voor de frames van politieke partijen die tegenover hun eigen partij staan (Zaller, 1992, Slothuis & De Vreese, 2010). In de redenering waarom dit zo is zit echter een discrepantie in de theorieën die bestaan. Zaller (1992) stelt dat mensen die politiek betrokken zijn boodschappen die tegen de ideeën van hun politieke partij ingaan negeren. Slothuis & De Vreese (2010) stellen echter dat mensen de capaciteit hebben om deze frames met argumenten te weerleggen wanneer ze hier gemotiveerd genoeg voor zijn. Dit betekent dat frames niet genegeerd worden maar worden bestreden met andere frames.

Hoewel er geen overeenstemming is over de redenering erachter is er wel consensus over de theorie dat wanneer men meer politiek betrokken is, men minder vatbaar is voor frames die tegengesteld zijn aan hun politieke opvatting (Slothuis & De Vreese 2010, Zaller 1992). Dit leidt tot de volgende hypothese:

H 2: Des te groter de politieke betrokkenheid, des te geringer de invloed van een frame dat tegengesteld is aan de politieke opvatting.

Een ander aspect dat in de literatuur naar voren komt als het gaat om politiek framen is dat 'rechtse' partijen meer framen dan 'linkse' partijen (De Bruijn, 2011). Er kunnen twee redenen zijn waarom rechtse partijen meer zouden framen dan linkse partijen. Ten eerste omdat ze weten dat hun achterban hier gevoelig voor is, ten tweede omdat ze hiermee nieuwe achterban weten te creëren. Bij beide mogelijkheden zullen er correlaties bestaan tussen politie 'rechts' zijn en het effect van framing. Dit onderzoek zal toetsen of 'rechts' stemmende mensen ook meer vatbaar zijn voor framing dan 'links' stemmende mensen. Kortom; is er een nut voor 'rechtse' partijen om meer te framen dan 'linkse' partijen? Hieruit volgt de hypothese:

H 3: Des te 'rechtser' de persoon, des te gevoeliger voor framing.

Een laatste punt dat belangrijk kan zijn bij de gevoeligheid van framing is de mate van conformisme van de ontvanger. Er zijn twee redenen te onderscheiden waarom mensen zich laten leiden door anderen bij het maken van een keuze. De eerste is het gebrek aan kennis wat ze (denken te) hebben over een onderwerp. De tweede is de sociale druk die men ervaart. Bepaalde keuzes zijn meer sociaal acceptabel waardoor de kans groter is dat men door de meerderheidsgroep wordt opgenomen (Löhnqvist et al, 2009). Mensen die conformistischer zijn zullen zich dus sneller laten overhalen tot een bepaald standpunt dan mensen die zich niet zo makkelijk laten leiden door de

mening van iemand anders. Hieruit volgt de hypothese:

H4: Des te 'conformistischer' de persoon, des te gevoeliger voor framing.

2.2 Betrouwbaarheid en sympathie

Zoals eerder uiteengezet is het voor de effectiviteit van een frame van belang of een frame relevant is voor het vormen van een mening. Hierbij kan doorslaggevend zijn of het frame komt van de partij die men aanhangt of niet. Maar niet alleen de partij is van belang of een frame effectief is. Het effect van een frame wordt bepaald door de mate van geloofwaardigheid van een bron (Chong & Druckman, 2007a, Druckman, 2001a, Hartman & Weber, 2009, Joslyn & Haider-Markel, 2006). Dit betekent dat de ontvanger van de boodschap ervan overtuigd moet zijn dat degene die de boodschap framed voldoende kennis over dit onderwerp heeft. Dit komt overeen met de bevindingen van Zaller (1992) wanneer hij stelt dat politieke framing werkt doordat de ontvanger te weinig kennis over een bepaald onderwerp heeft om een standpunt te vormen. Politici worden geacht capabel te zijn voor de functie die ze bekleden. Daar hoort bij dat ze voldoende informatie hebben over de onderwerpen waar ze beslissingen over maken. Wanneer het publiek moet worden overtuigd tot een bepaald standpunt is het dus cruciaal of dit publiek de politici vertrouwt de kennis te hebben die bij hun ontbreekt. Deze bevindingen laten zien dat het van belang is wie de boodschap overbrengt. Dit zorgt voor de volgende hypothese:

H5: Des te betrouwbaarder de politici, des te groter het framing effect.

Naast de kennis die een politicus geacht wordt te hebben is het ook belangrijk wat voor gevoel men bij de politicus heeft (Lupia & McCubbins, 1998, Mondak, 1993). Wanneer de ontvanger van de boodschap een negatief gevoel heeft bij de bron van het politieke standpunt zal deze het tegengestelde standpunt innemen. Wanneer er een positief gevoel is zal de ontvanger het standpunt steunen. Dit verklaart waarom leiders als bijvoorbeeld Emile Roemer succes hebben met hun uitstraling dat je zo een biertje met hem aan de bar kan drinken (van Reybrouck, 2011). Hieruit volgt de volgende hypothese:

H 6: Wanneer een stelling wordt gedaan door een politicus waar men sympathie voor heeft, zullen mensen het er meer mee eens zijn

Zowel sympathie als betrouwbaarheid hebben dus effect op de werking van een frame. Uit onderzoek van Frizell (2011) blijkt dat wanneer de sympathie voor een persoon heel groot is maar

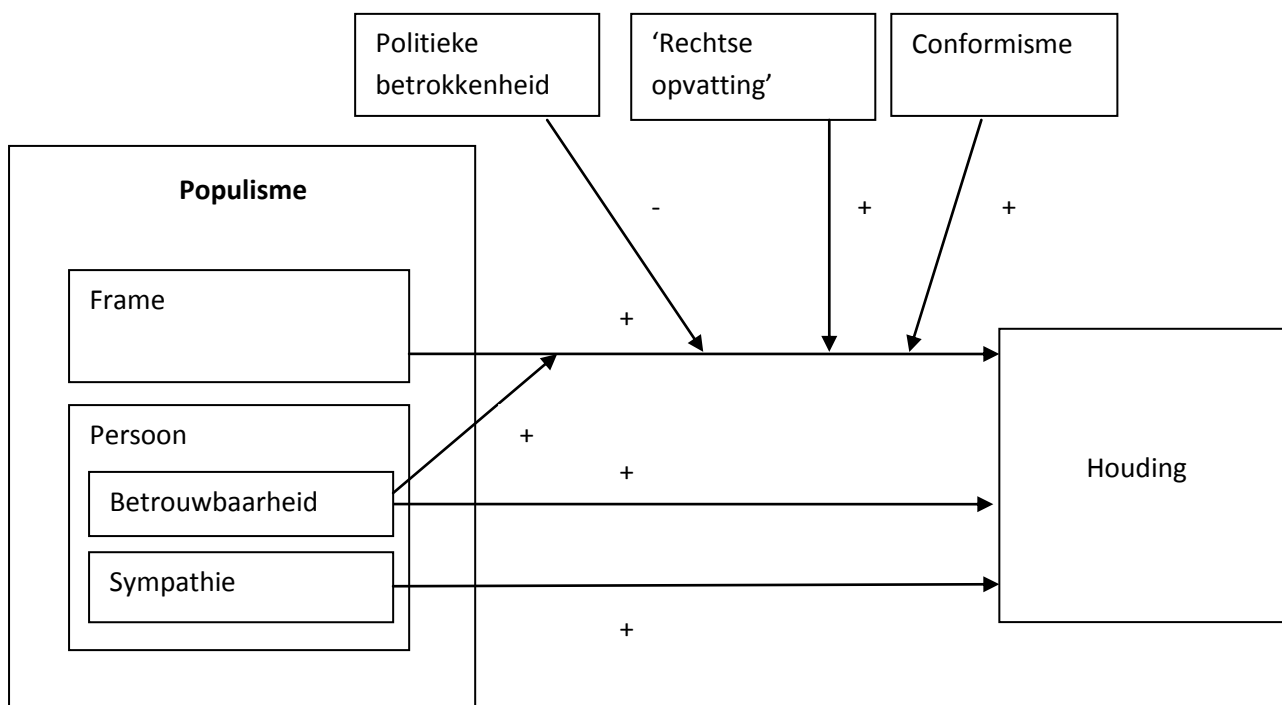
door het publiek niet wordt gedacht dat hij voldoende kennis over het onderwerp heeft, de standpunten van deze persoon niet overgenomen worden. Sympathie is dus niet voldoende om mensen te overtuigen. Andersom echter heeft de kennis die iemand bezit ook geen overtuigend effect wanneer de persoon niet sympathiek wordt gevonden (Lupia & McCubbins, 1998, Mondak, 1993). Met deze theorie is het model als weergegeven in figuur 2.2.1 gevormd.

Uiteindelijk zal gekeken worden naar het onafhankelijke effect van framing, sympathie en betrouwbaarheid op de houding van mensen ten opzichte van het minderhedenbeleid in Nederland. Aangezien er in de literatuur nog niets bekend is over dit onafhankelijke effect zijn de volgende hypothesen geformuleerd:

H 7: Wanneer een stelling positief wordt geframed maar wordt geciteerd van een politicus waar men weinig sympathie voor heeft, zullen mensen het toch minder met de uitspraak eens zijn dan wanneer de stelling niet wordt geframed of geciteerd.

H8: Wanneer een stelling positief wordt geframed maar wordt geciteerd van een politicus die mens onbetrouwbaar vind, zullen mensen het toch minder met de uitspraak eens zijn dan wanneer de stelling niet wordt geframed of geciteerd.

Figuur 2.2.1: Model mechanismen populisme en onafhankelijke variabelen

2.3. Relevantie

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek ligt in de bewustwording van de verschillende invloeden op de houding van mensen ten opzichte van het minderhedenbeleid in Nederland. Dit kan relevant zijn voor zowel politici, ze kunnen bijvoorbeeld bewust inspelen op deze processen, als voor kiezers. Het onderwerp is zeer actueel in een tijd waarin steeds meer Nederlandse politici worden 'beticht' van populisme. De wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek is het toetsen van de bestaande theorieën over de mechanismen achter populisme. Daarnaast is de combinatie van het toetsen van zowel framing als betrouwbaarheid en sympathie een aanvulling op het onderzoek dat is gedaan.

3. Data

3.1. Meetinstrument

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen is een online vragenlijst (bijlage I) opgesteld die de respondenten via een persoonlijke link konden bereiken. Studenten van de faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht zijn via de mail benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. Er is gekozen voor studenten omdat dit een grote groep is die goed benaderbaar is. Door de vragenlijst via de mail te versturen is er geen persoonlijk contact met de respondent en zal de sociaal wenselijkheid van de antwoorden zo laag mogelijk blijven. Het nadeel van het uitzetten van het onderzoek onder studenten is dat niet kan worden getoetst wat het eventuele effect is dat opleidingsniveau heeft op de gevoeligheid voor framing, betrouwbaarheid en sympathie. De aanname hier is dat hoog opgeleiden minder vatbaar zijn voor populisme (Haider-Markel, Joslyn, 2001), daarom is te verwachten dat de effecten van framing, sympathie en betrouwbaarheid een onderschatting vormen van het effect onder een dwarsdoorsnede van de bevolking.

3.2. Steekproef

Voor dit onderzoek zijn 625 studenten benaderd. Daarvan zijn 205 studenten de vragenlijst begonnen (32,8 % responspercentage) en hebben 154 studenten de vragenlijst ook daadwerkelijk afgemaakt (24,6%). Bij de verwerking van de data worden alleen de 154 afgemaakte vragenlijsten gebruikt aangezien de meeste gestopte respondenten dit al na vraag twee of drie deden en er dus geen bruikbare informatie over beschikbaar is. De vragenlijst had 3 verschillende versies. Dit kwam uiteindelijk neer op de volgende verdeling: Vragenlijst 1: N = 44, vragenlijst 2: N= 59 en vragenlijst 3: N = 51. De versies van de vragenlijsten zijn random over de respondenten verdeeld.

De verdeling man/vrouw van de steekproef is respectievelijk 20,8% en 79,2%. Het feit dat er vier keer zo veel vrouwen als mannen hebben meegedaan is een verwacht resultaat aangezien de verdeling man/vrouw van sociale wetenschappen studenten ook één op vier is (Faculteit Sociale Wetenschappen, 2012). De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 21,6 en het grootste deel van de respondenten (92,2%) is bezig met hun bachelor. De vragenlijst is aan een groep van 11 masterstudenten gestuurd, de rest van de respondenten zijn via bachelorvakken benaderd. Opmerkelijk is dat er 12 respondenten hebben aangegeven dat ze een master volgen. De verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat er masterstudenten zijn die nog een bachelorvak volgen. Door deze afwijking is het niet te checken of het responspercentage voor masterstudenten groter is dan voor bachelorstudenten.

93,5 % van de respondenten geeft aan de studierichting 'Mens en Gedrag' te volgen. Dit is een verwacht resultaat aangezien de vragenlijsten zijn uitgezet onder studenten van vakken van de faculteit Sociale Wetenschappen. De overige studierichtingen die worden aangegeven zijn; 'Mens, dier en gezondheid', 'Recht, economie en bestuur', 'Aarde en milieu', 'Talen en culturen, communicatie' en 'Religie, filosofie en ethiek'.

3.3. Vragenlijst

In de vragenlijsten zijn verschillende stellingen over multiculturalisme voorgelegd (tabel 3.3.1) waarna de respondenten konden aangeven in hoeverre ze het er mee eens zijn op een vaststaande schaal. Er is een 7-punt Likert schaal gebruikt om de nuances in de antwoorden zo groot mogelijk te maken. De antwoordmogelijkheden waren; helemaal mee oneens, mee oneens, een beetje mee oneens, niet mee eens/niet mee oneens, een beetje mee eens, mee eens, helemaal mee eens of weet niet. De 12 stellingen zijn in het eerste deel van de vragenlijst voorgelegd zonder frame en zonder aan te geven van wie de stelling komt. Na deze stellingen zijn vragen over politieke betrokkenheid, politieke links-rechts oriëntatie, conformisme, betrouwbaarheid van politici en sympathie van politici gesteld. Vervolgens heeft iedere respondent vier stellingen met een frame (conditie I), vier stellingen waarbij gesteld wordt dat het een citaat van een politicus is (conditie II) en vier stellingen waarbij beide gedaan wordt (conditie III) voorgelegd gekregen. Dit zijn dezelfde stellingen als eerder in de vragenlijst worden gesteld om het effect zo goed mogelijk te meten. Aan de stellingen die worden geframed gaat een verhaaltje vooraf zodat de stelling in een context komt te staan. Dit is een kort en pakkend stukje tekst, de meest extreme bewoordingen zijn hierin vermijd. Daarnaast is de geloofwaardigheid gewaarborgd door de frames niet te extreem te formuleren.

Voor dit onderzoek zijn de partijprogramma's van drie partijen gebruikt; GroenLinks, de PVV en de SP. De stellingen die zijn gebruikt in de vragenlijst komen uit deze partijprogramma's. Stellingen C, H,

K en L komen uit het partijprogramma van GroenLinks (Verkiezingsprogramma GroenLinks, 2010), stellingen A, D, E en I uit het programma van de PVV (Verkiezingsprogramma PVV, 2010) en stellingen B, F, G en J komen uit het programma van de SP (Verkiezingsprogramma SP, 2011). Voor deze partijen is gekozen omdat de SP en de PVV in de peilingen op het moment van schrijven op respectievelijk 30 en 20 zetels staan (Synovate 23 februari 2012) en daardoor beide in de top vier van grootste partijen komen. Daarnaast zijn GroenLinks en de PVV twee partijen die op het punt van multiculturalisme aan verschillende kanten van het politieke spectrum zitten. Wanneer gekeken wordt naar het gehele partijprogramma, liggen de SP en de PVV wellicht meer bij elkaar, voor dit onderzoek is het echter belangrijk dat de partijen op het gebied van minderhedenbeleid een duidelijk andere opvatting hebben. Een derde reden waarom voor deze partijen gekozen is, is omdat de lijsttrekkers van de PVV en de SP; respectievelijk Wilders en Roemer, het in het debat erg goed doen. De lijsttrekker van GroenLinks, Jolande Sap, doet het juist op dit punt minder goed. Dit maakt het waarschijnlijker dat er met het toetsen aan de hand van deze politici een effect te meten is. De totale groep respondenten heeft drie verschillende vragenlijsten gekregen. Elke respondent krijgt een vragenlijst met steeds vier stellingen in elk van de drie condities. Versie 1 van de vragenlijst bevat stelling ABCD in conditie I, EFGH in conditie II, IJKL in conditie II. Versie 2 bevat stellingen IJKL in conditie I, ABCD in conditie II en EFGH in conditie II. De laatste versie van de vragenlijst bevat stellingen EFGH in conditie I, IJKL in conditie II en ABCD in conditie III (tabel 3.3.2). Doordat elke stelling op deze manier in elke conditie voorkomt, kan worden getoetst of optredende effecten wellicht door de formulering van de stelling komen.

Tabel 3.3.1: Stellingen die zijn gebruikt in de vragenlijst

Aanduiding	Stelling
A	Islamitische scholen moeten gesloten worden
B	Gemengde wijken moeten gerealiseerd worden
C	Premies voor inburgeringtrajecten moeten beschikbaar blijven
D	Hoofddoekjes moeten verboden worden in de zorg, het onderwijs, het gemeentehuis en bij de overheid
E	Mensen mogen pas een uitkering krijgen wanneer men correct Nederlands spreekt
F	De overheid moet gemengde scholen stimuleren
G	Het verplichte inburgeringsexamen in het buitenland voor huwelijks- en gezinsmigranten moet afgeschaft worden
H	Geboren of genaturaliseerde Nederlanders mogen hun dubbele nationaliteit behouden
I	Inburgeringcursussen en taalcursussen moeten zelf betaald worden
J	Asielzoekers die niet als vluchteling worden erkend moeten terugkeren naar land van herkomst
K	Migranten zonder verblijfsvergunning moeten veilig aangifte kunnen doen, zonder dat hun persoonsgegevens worden doorgegeven aan de vreemdelingenpolitie
L	Huwelijksmigranten die nog niet voldoen aan een opleidingseis voor de arbeidsmarkt moeten een vorm van studiefinanciering krijgen

Tabel 3.3.2: Opbouw van de vragenlijsten

	Vragenlijst 1	Vragenlijst 2	Vragenlijst 3
	Stelling	Stelling	Stelling
Conditie I	A	I	E
	B	J	F
	C	K	G
	D	L	H
Conditie II	E	A	I
	F	B	J
	G	C	K
	H	D	L
Conditie III	I	E	A
	J	F	B
	K	G	C
	L	H	D

3.4. Onafhankelijke variabelen

De politieke betrokkenheid is in dit onderzoek gemeten met de vraag; *Hoe politiek betrokken vind je jezelf?* 1: *In het geheel niet betrokken* 2: *Niet zo betrokken* 3: *Betrokken*, 4: *Zeer betrokken*.

De gemiddelde score van de respondenten is 2,4, gezien het hoge opleidingsniveau van de respondenten is deze score lager verwacht (tabel 3.4.1).

De score op een politieke links-rechts schaal is gemeten met de vraag; *Van politieke opvattingen wordt vaak gezegd dat ze links of rechts zijn. Wanneer je denkt aan je eigen politieke opvattingen, waar zou je jezelf dan plaatsen?* 1: *Links tot 10: Rechts*. Het gemiddelde van de respondenten op deze links-rechts schaal is 4,13, dit betekent dat de respondenten gemiddeld iets links op het politieke spectrum scoren (tabel 3.4.1). Dit komt overeen met de cijfers over stemgedrag. De partijen waarop op het moment van de enquête (mei 2012) het meest op gestemd zou worden zijn; D66 (29,2%), GroenLinks (18,8%) en SP (14,9%). De PVV en de OBP (Hero Brinkman) zijn de enige twee partijen waar niemand op zou stemmen (tabel 3.4.2).

De mate van conformisme is vastgesteld aan de hand van de volgende drie stellingen uit de enquête; *Voor mensen die zich anders gedragen dan de meeste mensen, kan men maar beter oppassen*.

Regels zijn er om opgevolgd te worden en mensen moeten niet proberen ze steeds te veranderen.

Mensen zouden veel meer de regel 'doe maar gewoon, dan doe je gek genoeg' moeten opvolgen.

De antwoordschaal voor deze stellingen was; 1: helemaal mee oneens, 2: mee oneens, 3: een beetje mee oneens, 4: niet mee eens/niet mee oneens, 5: een beetje mee eens, 6: mee eens, 7: helemaal mee eens. De correlatie tussen de vragen ligt rond de 0,30. De cronbach's alfa (α) is 0,590. Dit betekent dat de betrouwbaarheid van de schaal redelijk is. De α wordt echter niet hoger wanneer een item verwijderd wordt dus wordt de schaal met de 3 items gemaakt. Gelet op het gering aantal items is de α voldoende hoog om de schaal mee te nemen in het onderzoek. De gemiddelde score op conformisme is 2,85 op een 7-puntsschaal. Dit betekent dat de respondenten gemiddeld niet heel conformistisch zijn dus zich niet snel laten leiden door anderen bij het maken van keuzes.

De betrouwbaarheid van politici is gemeten doormiddel van de vraag; *Wat vind je van de volgende politici op een schaal van 1 tot 10 waarbij 1 staat voor heel onbetrouwbaar en 10 staat voor heel betrouwbaar?* Aan de data is te zien dat de gemiddelde betrouwbaarheid van de drie politici erg laag zijn, op een schaal van 1 tot 10 scoren ze samen 2,45 (tabel 3.4.1). Wel is te zien dat de betrouwbaarheid van Roemer het hoogst is (3,19) en van Wilders het laagst (1,32).

Sympathie is gemeten met de vraag; *Wat vind je van de volgende politici en partijen op een schaal van 1 tot 10 waarbij 1 staat voor heel onsympathiek en 10 staat voor heel sympathiek?*

Bij sympathie zijn de verschillen groter dan bij betrouwbaarheid. Ook hier scoren Wilders en zijn partij de PVV verreweg het laagst; respectievelijk 2,09 en 1,84. Roemer scoort het hoogst op sympathie (7,47) maar niet zijn partij SP (6,57) maar GroenLinks (7,01) scoort het hoogst bij de partijen (tabel 3.4.1).

Tabel 3.4.1: Onafhankelijke variabelen

	N	Bereik	Gemiddelde	Standaardafwijking
Politieke betrokkenheid	154	1-4	2,40	0,73
'Links-Rechts'	147	1-10	4,13	1,59
Conformisme	154	1-7	2,85	1,18
Betrouwbaarheid Sap	134	1-10	2,85	0,77
Betrouwbaarheid Wilders	151	1-10	1,32	0,67
Betrouwbaarheid Roemer	139	1-10	3,19	0,81
Sympathie Sap	132	1-10	6,18	1,60
Sympathie Wilders	149	1-10	2,09	1,52
Sympathie Roemer	142	1-10	7,47	1,45
Sympathie GroenLinks	142	1-10	7,01	1,52
Sympathie PVV	146	1-10	1,84	1,13
Sympathie SP	144	1-10	6,57	1,78

Tabel 3.4.2: Stemgedrag

	Aantal	Percentage
CDA	1	0,6
VVD	5	3,2
PvdA	12	7,8
PVV	0	0,0
SP	23	14,9
GroenLinks	29	18,8
D66	45	29,2
ChristenUnie	7	4,5
SGP	2	1,3
Partij voor de Dieren	3	1,9
OBP (Hero Brinkman)	0	0,0
Anders, namelijk	1	0,6
Ik zou niet stemmen	3	1,9
Weet niet	23	14,9

4. Resultaten

4.1. Scores op de stellingen

In tabel 4.1.1 zijn alle scores op de verschillende stellingen in de verschillende condities weergegeven. Alle stellingen zijn in de vragenlijst zonder frame en zonder dat het een citaat is opgenomen (standaard conditie). N ligt daardoor in de kolom 'standaard conditie' tussen 142 en 154. Voor de andere vormen; met een frame (conditie 1), als een citaat (conditie II) en beide (conditie III) zijn er steeds vier stellingen in de vragenlijst opgenomen. Daarom ligt de N bij die stellingen tussen 41 en 59. De houding ten opzichte van de stellingen is gemeten aan de hand van een 7-puntschaal (1= Helemaal mee eens, 2= mee eens, 3=een beetje mee eens, 4=niet mee eens/niet mee oneens, 5=een beetje mee oneens, 6= mee oneens, 7=helemaal mee oneens). Aan de resultaten is af te lezen dat de respondenten het gemiddeld het meest eens (2,67) waren met stelling K; '*Migranten zonder verblijfsvergunning moeten veilig aangifte kunnen doen, zonder dat hun persoonsgegevens worden doorgegeven aan de vreemdelingenpolitie*'. Het minst eens (5,53) waren de respondenten het gemiddeld met stelling D; '*Hoofddoekjes moeten verboden worden in de zorg, het onderwijs, het gemeentehuis en bij de overheid*'.

Tabel 4.1.1: Scores op de stellingen in de vier condities

Stelling	Standaard conditie			Conditie I			Conditie II			Conditie III		
	N	Gem	SA	N	Gem	SA	N	Gem	SA	N	Gem	SA
A	154	5,16	1,59	44	4,77	1,82	51	4,73	1,87	59	5,00	1,55
B	152	2,66	1,34	44	2,75	1,50	51	2,82	1,35	59	2,44	1,15
C	142	2,65	1,25	42	2,79	1,46	46	2,63	,80	56	2,73	1,38
D	153	5,53	1,53	44	5,70	1,68	51	5,27	1,59	59	5,41	1,29
E	152	4,57	1,76	58	4,36	1,51	44	4,55	1,75	51	4,24	1,87
F	151	2,42	1,20	59	2,37	1,03	44	2,86	1,55	50	2,38	1,19
G	148	4,84	1,65	58	3,78	1,53	41	4,85	1,54	47	4,26	1,47
H	149	2,41	1,45	59	2,15	1,30	44	2,50	1,34	50	2,46	1,20
I	153	4,39	1,58	50	4,20	1,57	57	4,40	1,53	44	4,09	1,85
J	151	4,07	1,54	51	3,96	1,55	59	4,66	1,70	43	4,12	1,64
K	151	2,37	1,50	51	2,53	1,46	59	2,03	1,17	43	2,72	1,65
L	147	4,21	1,64	51	4,10	1,49	56	3,88	1,70	43	3,95	1,65

4.2. Effect van framing

In tabel 4.2.1 zijn de scores van conditie I afgetrokken van de standaard conditie, dit laat het effect van het frame zien. In de vraagstelling waren de antwoordmogelijkheden met een laag getal juist positief (1= helemaal mee eens). Aangezien de frames die zijn gebruikt een positievere houding trachten te krijgen (dus een lagere score) betekent een positieve score ook een positief effect van het frame. De negatieve scores komen dus niet overeen met de verwachtingen. Aangezien hypothese 1 een effect verondersteld dat 1 kant op gaat is ook de 1-zijdige significantie berekend. Er zijn vijf stellingen waarbij het effect van framing significant is, dit zijn stellingen A, E, G, I en L. Stelling D is hierin niet meegerekend omdat het gemiddelde effect van het frame negatief was dus hier een eenzijdige toetsing niet zou kloppen.

Het gemiddelde effect van de frames over alle stellingen is 0,16 en heeft een significantie van 0,00. Hiermee is hypothese 1: 'Wanneer een stelling positief wordt geframed zullen mensen het er meer mee eens zijn' bewezen. Dit is echter een gemiddeld effect en heeft niet voor alle stellingen significant gewerkt.

Opvallend is echter dat er ook stellingen zijn met een negatief significant effect. Omdat deze verschillen tussen stellingen aanwezig zijn zal in het vervolg van de analyse de effecten steeds per stelling berekend worden in plaats van gebruik te maken van het totale gemiddelde frame-effect.

Tabel 4.2.1: Effect van framing

Stelling	N	Gem	SA	Sig (2-zijdig)	Sig (1-zijdig)
A	44	0,20	1,00	0,18	0,09~
B	44	0,16	1,08	0,33	0,17
C	39	0,03	1,42	0,91	0,46
D	44	-0,27	1,30	0,17	0,09~
E	57	0,33	1,12	0,03*	0,01**
F	59	-0,10	0,74	0,29	0,15
G	56	0,64	1,17	0,00**	0,00**
H	58	0,12	0,75	0,23	0,11
I	49	0,43	1,27	0,02*	0,01**
J	51	0,08	1,02	0,58	0,29
K	49	-0,04	0,82	0,73	0,36
L	50	0,22	0,82	0,06~	0,03*
Totaal	150	0,16	0,51	0,00**	0,00**

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

4.3. Correlatie individuele kenmerken en framing

Er zijn zeer weinig significante correlaties gevonden tussen het frame-effect de individuele kenmerken; politieke betrokkenheid, politieke links-rechts schaal en conformisme. Één stelling laat een kleine significante correlatie zien met politieke betrokkenheid, namelijk stelling H (tabel 4.3.1). De richting van de correlatie is negatief en dit betekent dus dat een grotere politieke betrokkenheid zorgt voor een kleiner effect van het frame. Dit komt overeen met hypothese 2: Des te groter de politieke betrokkenheid, des te geringer het effect van een frame. Gezien de kleine significantie en het feit dat het maar 1 stelling betreft is deze hypothese weerlegd. Meer politieke betrokkenheid zorgt dus niet voor minder effect van een frame.

Tabel 4.3.1: Correlatie tussen politieke betrokkenheid en frame-effect

Stelling	Correlatie	Sig (2-zijdig)
A	0,11	0,63
B	0,11	0,68
C	0,03	0,93
D	0,44	0,15
E	-0,20	0,32
F	-0,05	0,68
G	-0,10	0,62
H	-0,24	0,07~
I	0,03	0,94
J	0,08	0,69
K	0,02	0,90
L	-0,17	0,30
Totaal	-0,02	0,71

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

Na analyse van de correlatie tussen het frame-effect met de links-rechts schaal komen er twee significante correlaties naar voren (tabel 4.3.2). Hiervan is één correlatie een matige significantie en één correlatie een sterke significantie, dit zijn respectievelijk stellingen E en G. Gezien het feit dat beide correlaties een andere kant op gaan; bij stelling E is het een negatieve correlatie, bij stelling G is het een positieve correlatie kan er niet gesteld worden dat er een positieve correlatie bestaat. De hypothese 'des te rechtser de persoon, des te gevoeliger voor framing' kan hiermee verworpen worden.

Tabel 4.3.2: Correlatie tussen links-rechts en frame-effect

Stelling	Correlatie	Sig (2-zijdig)
A	0,12	0,19
B	0,07	0,45
C	-0,17	0,22
D	-0,07	0,56
E	-0,19	0,04*
F	0,09	0,15
G	0,29	0,00**
H	0,09	0,15
I	0,08	0,56
J	-0,11	0,32
K	-0,04	0,66
L	-0,10	0,27
Totaal	0,01	0,81

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

Wanneer gekeken wordt naar de correlatie tussen de mate van conformisme en het effect van een frame (tabel 4.3.3) is er bij geen van de stellingen een significant effect gevonden. Hypthese 4: 'Des te 'conformistischer' de persoon, des te gevoeliger voor framing' kan met deze resultaten verworpen worden.

Tabel 4.3.3: Correlatie tussen conformisme en frame-effect

Stelling	Correlatie	Sig (2-zijdig)
A	0,19	0,12
B	0,11	0,40
C	0,03	0,86
D	-0,03	0,83
E	-0,08	0,53
F	0,07	0,40
G	0,05	0,72
H	0,00	0,98
I	-0,01	0,93
J	-0,17	0,17
K	-0,02	0,83
L	-0,04	0,70
Totaal	0,00	0,99

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

De stellingen E, G en H zijn de enige stellingen waar een significante correlatie bestaat met één van de drie onafhankelijke variabelen. Stellingen E en G correleren met links-rechts en stelling H correleert met politieke betrokkenheid. Wanneer er een regressie analyse wordt uitgevoerd met deze drie stellingen en de drie onafhankelijke variabelen is in tabel 4.3.4 te zien dat politieke betrokkenheid geen significant effect meer laat zien met het effect van framing op stelling H. Dit betekent dat het effect dat gemeten is bij politieke betrokkenheid samenhangt met het effect van links-rechts of conformisme en dus onafhankelijk niet blijft staan. Het effect van stelling E en G met links-rechts blijft wel staan.

Tabel 4.3.4: Regressieanalyse frame-effect en 3 onafhankelijke variabelen van stellingen E, G en H

	Stelling E		Stelling G		Stelling H	
	B	Sig (2-zijdig)	B	Sig (2-zijdig)	B	Sig (2-zijdig)
Politieke betrokkenheid	-0,18	0,38	-0,06	0,78	-0,16	0,25
Links-rechts	-0,19	0,04*	0,28	0,01**	0,08	0,19
Conformisme	-0,09	0,48	-0,02	0,90	-0,05	0,56

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

4.4. Effect van citeren

In tabel 4.4.1 zijn de verschillen tussen de standaard conditie en conditie II weergegeven. Dit laat dus het effect van citeren zien. Het effect over alle stellingen genomen is hier kleiner dan de effecten van framing en het totale gemiddelde effect is niet significant. Dit is echter de verwachting aangezien de effecten hier waarschijnlijk beide kanten oplopen omdat dit gekoppeld is aan hoe sympathiek of betrouwbaar de respondent iemand vindt. Wanneer een respondent de politicus sympathiek vindt is de verwachting dat het effect van citeren positief is, een andere respondent kan dezelfde politicus onsympathiek vinden en dus een negatief effect van citeren laten zien.

Tabel 4.4.1: Effect van citeren

Stelling	N	Gem	SA	Sig (2-zijdig)
A	51	0,27	1,17	0,10~
B	49	-0,10	0,82	0,39
C	46	0,00	0,92	1,00
D	51	0,18	0,68	0,07~
E	44	0,05	1,31	0,82
F	43	-0,42	1,12	0,02*
G	41	0,10	1,24	0,62
H	42	-0,24	0,79	0,06~

I	57	-0,04	1,30	0,84
J	57	-0,33	0,99	0,01*
K	59	-0,08	0,88	0,46
L	55	0,33	1,26	0,06~
Totaal	151	-0,14	0,54	0,75

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

4.5. Correlatie tussen citeren en betrouwbaarheid/sympathie

In tabel 4.5.1 zijn de correlaties weergegeven tussen het effect van het citeren op de score van een stelling en de betrouwbaarheid van de politicus die is geciteerd. In deze tabel is te zien dat alleen bij stellingen A en K een significante correlatie optreedt. Dit zijn stellingen die in het onderzoek zijn toegeschreven aan Roemer.

Tabel 4.5.1: Correlatie betrouwbaarheid en effect citeren

Geciteerde politicus	Stelling	Correlatie	Sig. (2-zijdig)
Sap	D	-0,06	0,64
	E	0,27	0,31
	F	-0,03	0,89
	I	0,29	0,26
Wilders	B	-0,19	0,23
	G	0,28	0,46
	J	0,21	0,27
	L	0,16	0,53
Roemer	A	0,40	0,06~
	C	-0,21	0,23
	H	-0,07	0,67
	K	0,48	0,00**

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

In tabel 4.5.2 zijn de correlaties tussen de sympathie voor een politicus en het effect van het citeren op de score van een stelling weergegeven. De stellingen D, E, F en I zijn in het onderzoek door Jolande Sap geciteerd, stellingen B, G, J en L door Wilders en stellingen A, C, H en K door Roemer. De stellingen C, H en K hebben hier een significante correlatie. Opvallend hierbij is dat het bij stellingen C, H en K om negatieve correlaties gaat en bij stelling K om een positieve correlatie. Een negatieve correlatie betekent dat des te sympathieker de politici, des te minder de respondent het met de

stelling eens was wanneer deze werd geciteerd. Dit is uiteraard niet het effect dat is verondersteld en gezien de positieve correlatie bij stelling K, waar dus wel het verwachte effect heeft opgetreden, kan de hypothese dat meer sympathie leidt tot een positievere houding over de stelling verworpen worden.

Tabel 4.5.2: Correlatie sympathie en effect citeren

Geciteerde politicus	Stelling	Correlatie	Sig. (2-zijdig)
Sap	D	-0,67	0,35
	E	0,15	0,22
	F	0,13	0,23
	I	0,04	0,72
Wilders	B	-0,10	0,38
	G	0,18	0,14
	J	0,11	0,21
	L	0,16	0,14
Roemer	A	0,14	0,21
	C	-0,14	0,10~
	H	-0,21	0,08~
	K	0,35	0,00**

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

4.6. Effecten framing en citeren vergeleken

Tabel 4.6.1 laat het verschil in scores tussen conditie III en de standaardconditie zien. De effecten van conditie III zijn over alle stellingen heen meer significant dan de effecten van conditie I en II. Hier moet echter ook in meegenomen dat betrouwbaarheid en sympathie van de politici hier wellicht ook nog invloed op heeft.

Tabel 4.6.1: Effect van framen en citeren tegelijk

Stelling	N	Gem	SA	Sig (2-zijdig)
A	59	0,44	1,05	0,00**
B	59	0,02	0,51	0,80
C	53	-0,13	1,04	0,36
D	58	0,26	0,61	0,00**
E	51	0,16	1,01	0,27
F	48	0,19	0,61	0,04*
G	46	1,04	1,46	0,00**
H	48	0,33	0,93	0,02*
I	44	0,07	1,17	0,70
J	42	-0,36	1,03	0,03*
K	43	0,09	0,65	0,35
L	42	0,21	1,07	0,20
Totaal	152	0,20	0,55	0,00**

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

In tabel 4.6.2 zijn de correlaties tussen betrouwbaarheid en het effect van conditie III weergegeven. Bij geen van de stellingen is deze correlatie significant. Dit betekent dat hypothese 5: ‘*Des te betrouwbaarder de politici, des te groter het framing effect*’ verworpen wordt. Ook de correlaties tussen sympathie en conditie III zijn niet significant (tabel 4.6.3). De grotere significantie van de effecten van conditie III zijn dus niet te verklaren door sympathie of betrouwbaarheid van de politicus.

Tabel 4.6.2: Correlatie betrouwbaarheid en effect frame en citeren

Geciteerde politicus	Stelling	Correlatie	Sig. (2-zijdig)
Sap	D	0,10	0,36
	E	-0,11	0,66
	F	0,29	0,04
	I	-0,10	0,60
Wilders	B	0,10	0,32
	G	0,27	0,37
	J	-0,21	0,50
	L	-0,01	0,97
Roemer	A	0,21	0,30
	C	0,31	0,13
	H	-0,16	0,92
	K	0,18	0,19

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

Tabel 4.6.3: Correlatie sympathie en effect frame en citeren

Geciteerde politicus	Stelling	Correlatie	Sig (2-zijdig)
Sap	D	0,02	0,71
	E	0,02	0,88
	F	0,12	0,15
	I	-0,07	0,54
Wilders	B	0,01	0,75
	G	0,11	0,55
	J	-0,15	0,11
	L	-0,05	0,64
Roemer	A	-0,04	0,75
	C	0,12	0,33
	H	-0,06	0,49
	K	0,04	0,53

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

In tabel 4.6.4 zijn de effecten van de drie condities, framen, citeren en beide, op de twaalf stellingen weergegeven. Met uitzondering van stelling L, is er op de stellingen waar een significant effect is gemeten in conditie I of II, ook een significant effect gemeten bij conditie III. Daarnaast zijn er in conditie III drie stellingen met een hoge significantie ($p < 0,01$) ten opzichte van één in conditie I en geen in conditie II. Bij stellingen A, D en H is te zien dat de significante effecten van alleen citeren nog een nog grotere significantie laten zien wanneer ze ook geframed worden. Stelling F is in deze tabel opvallend om dat deze in conditie II significant blijkt te zijn met een negatief effect terwijl de stelling in conditie III een positief significant effect laat zien. Dit betekent dat de respondenten het minder eens waren met de stelling wanneer deze werd geciteerd, maar meer eens wanneer de stelling daarnaast ook werd geframed. Dit zou dus betekenen dat bij stelling F het frame-effect groter is dan het effect van de persoon. Hierbij zou echter verwacht worden dat de stelling in conditie I ook een significant positief effect laat zien en dit is niet het geval. Stelling F is in conditie I niet significant en laat zelfs een negatief effect zien.

Het effect van stelling L in de drie condities is opvallend om dat deze in conditie I en II een significant effect laat zien maar in conditie III niet. Het effect dat het frame en het citaat had op de respondenten bij deze stelling vervalft dus wanneer de stelling zowel wordt geframed als geciteerd.

Tabel 4.6.4: Effecten van framen, citeren en beide

Stelling	Gem. effect conditie I (framen)		Gem. effect conditie II (citeren)		Gem. effect conditie III (framen en citeren)	
	Gem	Sig (2-zijdig)	Gem	Sig (2-zijdig)	Gem	Sig (2-zijdig)
A	0,20	0,18	0,27	0,10~	0,44	0,00**
B	0,16	0,33	-0,10	0,39	0,02	0,80
C	0,03	0,91	0,00	1,00	-0,13	0,36
D	-0,27	0,17	0,18	0,07~	0,26	0,00**
E	0,33	0,03*	0,05	0,82	0,16	0,27
F	-0,10	0,29	-0,42	0,02*	0,19	0,04*
G	0,64	0,00**	0,10	0,62	1,04	0,00**
H	0,12	0,23	-0,24	0,06~	0,33	0,02*
I	0,43	0,02*	-0,04	0,84	0,07	0,70
J	0,08	0,58	-0,33	0,01*	-0,36	0,03*
K	-0,04	0,73	-0,08	0,46	0,09	0,35
L	0,22	0,06~	0,33	0,06~	0,21	0,20
Totaal	0,15	0,00**	-0,02	0,75	0,39	0,00**

**p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10

5. Conclusie

Met de gevonden resultaten zal getracht worden antwoord te geven op de vraagstelling; In hoeverre wordt de houding van mensen ten opzichte van minderhedenbeleid in Nederland beïnvloed door 'populisme' van politici? Dit wordt gedaan aan de hand van de drie mechanismen; framing, betrouwbaarheid en sympathie.

5.1 Wie is gevoelig voor framing?

Het effect dat duidelijk naar voren komt en dat overeenkomt met de literatuur is het effect van een frame. Er treedt een significant positief effect op wanneer een stelling over minderhedenbeleid in Nederland in een positief frame wordt geplaatst. Dit effect gaat niet bij alle stellingen dezelfde kant op, sommige stellingen geven een negatief effect weer. Toch is het totale frame effect significant positief, er kan dus gesteld worden dat wanneer een stelling over het minderhedenbeleid in Nederland in een positief frame wordt geplaatst, mensen het er dan meer mee eens zijn dan

wanneer dit niet wordt gedaan.

Voor hypothese 2; des te groter de politieke betrokkenheid, des te geringer de invloed van een frame dat tegengesteld is aan de politieke opvatting, is geen bewijs gevonden. Er is geen significant effect tussen de mate van politieke betrokkenheid en het effect van een frame. Slothuus & De Vreese (2010) en Zaller (1992) stellen dat meer politieke betrokkenheid zorgt voor een minder invloed van een frame doordat de capaciteit bestaat om het frame met argumenten te weerleggen. In dit onderzoek is er geen enkele respondent die heeft aangegeven dat hij/zij op de PVV zou stemmen. De stellingen A, D, E en I komen uit het partijprogramma van de PVV, dit zijn dus stellingen die niet overeenkomen met de politieke opvatting van de respondenten. Volgens de Slothuus & De Vreese zal het frame op deze stellingen een minder grote invloed moeten hebben bij mensen die meer politiek betrokken zijn. Op alle vier de stellingen is een significant frame-effect gevonden maar bij geen van de stellingen correleert dit effect met politieke betrokkenheid.

De hypothese 3; des te rechtser de persoon, des te gevoeliger voor framing kan met de resultaten van dit onderzoek verworpen worden. Deze hypothese is gebaseerd op de bevinding dat rechtse politici en partijen meer framen dan linkse politici en partijen (De Bruijn, 2011). Hieruit volgt de verwachting dat dit wordt gedaan omdat dit effect heeft bij hun achterban óf omdat ze hiermee mensen wisten te overtuigen. Bij beide opties zou in de data moeten worden gezien dat politiek 'rechtse' respondenten gevoeliger zijn voor een frame dan 'linkse' respondenten. Met het uitblijven van een correlatie tussen politiek 'rechts' zijn en het effect van framing is de vraag waarom het dan zo is dat 'rechts' meer framed dan 'links'. Laat 'links' hier een mogelijkheid tot het overtuigen van mensen liggen? Of zorgt het de overtuiging doormiddel van een frame niet voor een duidelijke politieke verschuiving van de ontvanger?

De laatste eigenschap van de respondenten die is getoetst is de mate van conformisme. Ook voor de hypothese 'des te conformistischer de persoon is, des te gevoeliger voor framing' is geen bewijs gevonden. Geen van de stellingen liet een significant effect zien tussen conformisme en het effect van een frame. Mensen zijn dus niet gevoeliger voor een frame wanneer ze zich sowieso meer laten leiden door anderen. Één van de aspecten van conformisme die Löhnqvist et al (2009) naar voren brengen is de sociale druk die gevoeld kan worden bij het maken van een keuze. Het feit dat dit onderzoek anoniem en zonder direct contact is afgenomen kan ervoor hebben gezorgd dat dit aspect van conformisme niet heeft gespeeld.

Ondanks dat er is bewezen dat het positief framen van een boodschap zorg voor een positievere houding van de respondent, is er uit dit onderzoek niet naar voren gekomen welke eigenschappen van de ontvanger van een frame zorgt voor een grotere gevoeligheid hiervan. Naar aanleiding van de

---

resultaten uit dit onderzoek is wel uit te sluiten dat politieke betrokkenheid, politiek 'rechts' zijn en conformisme een grote rol spelen bij de gevoeligheid voor een frame.

5.2 De boodschapper; betrouwbaar of sympathiek?

Het effect gemiddelde effect van citeren van alle stellingen is niet significant. Dit is echter een verwachte uitkomst aangezien het effect zowel positief; door de politicus is de respondent het er meer mee eens, als negatief; door de politicus is de respondent het er minder mee eens, kan zijn. De helft van de stellingen geeft echter een significant effect weer waarmee toch kan worden gesteld dat het citeren van een stelling invloed heeft op de houding van de respondent.

Voor hypothese 5: des te betrouwbaarder de politici, des te groter het frame-effect, kunnen er twee effecten bekeken worden. Wanneer gekeken wordt naar de correlatie tussen betrouwbaarheid en de stelling zowel geframed als geciteerd, is er geen significant effect gevonden. Het effect van een frame wordt dus niet versterkt wanneer het wordt geciteerd door een politicus die men betrouwbaar acht. Dit komt niet overeen met de theorie dat wanneer een frame wordt gebracht door een bron die niet geloofwaardig is en geen kennis van zaken heeft het effect van het frame vervalst (Chong & Druckman, 2007a, Druckman, 2001a, Hartman & Weber, 2009, Joslyn & Haider-Markel, 2006, Zaller, 1992). Uit deze theorieën kan worden opgemaakt dat het belangrijk is dat de ontvanger van het frame ervan overtuigd is dat de bron van het frame voldoende kennis heeft en de bron vertrouwt in zijn capaciteiten om een onderbouwde uitspraak te doen. De ontvanger moet de bron dus vertrouwen. Er is echter geen verband tussen de betrouwbaarheid van de bron van het frame en het effect ervan gemeten. Het zou kunnen dat het feit dat iemand een politicus is voor de ontvanger van het frame al voldoende overtuigd dat deze genoeg kennis van zaken heeft om het frame geloofwaardig te maken.

Er is bij een aantal stellingen wel een significant effect gemeten tussen betrouwbaarheid en het citeren van een stelling. Wanneer de stelling alleen wordt geciteerd is er dus deels wel een significante correlatie met betrouwbaarheid. De stellingen waarbij een significant effect te zien is wanneer deze wordt geciteerd zijn de stellingen A en K, deze stellingen zijn beide in het onderzoek aan Roemer gekoppeld. Roemer bleek in dit onderzoek het hoogst te scoren op betrouwbaarheid, het is dus opvallend dat alleen de politicus die het hoogst scoort op betrouwbaarheid een positief effect heeft op de score van een stelling. Het effect van betrouwbaarheid lijkt daarmee alleen te werken wanneer er een bepaalde mate van betrouwbaarheid is.

Voor de hypothese dat men het meer met een stelling eens is wanneer die komt van een politicus die men sympathiek vindt is geen bewijs gevonden. Er zijn drie stellingen waarbij er een significante correlatie is gevonden tussen sympathie en het citeren van de stelling maar hiervan zijn er twee een negatieve correlatie en één een positieve. Dit betekent dat er 2 stellingen zijn waarbij respondenten

het minder eens zijn met de stelling wanneer ze de politicus sympathieker vinden. Aangezien de resultaten niet aansluiten bij elkaar kan hier geen conclusie aan verbonden worden. In de conditie waarbij zowel is geframed als geciteerd is er geen significante correlatie gevonden wat betekent dat meer sympathie niet zorgt voor een sterker frame-effect.

Het opvallende aan de bevinding over de betrouwbaarheid en sympathie van de persoon die de uitspraak doet is dat er bij de helft van de stellingen wel een significant effect optreedt wanneer de stelling een citaat is (zowel negatief als positief) maar dat dit dus niet samenhangt met betrouwbaarheid of sympathie. Het feit dat de uitspraak een citaat is blijkt dus belangrijker dan de bron van het citaat.

Tot slot is gekeken naar het onafhankelijke effect van framing, betrouwbaarheid en sympathie. Hierbij is er geen correlatie gemeten tussen betrouwbaarheid en sympathie en het effect van het frame en citeren samen. Als de resultaten in tabel 4.6.4 naast elkaar bekeken worden is te zien dat bij een vijftal stellingen het effect van framing en citeren samen het effect van alleen citeren lijkt te versterken. Het totale effect van zowel framing als van framing en citeren samen is significant maar het is ook duidelijk dat het effect op de losse stellingen duidelijk het meest significant is bij de conditie waar beide is getoetst. Uit deze bevindingen zou de volgende hypothese geformuleerd kunnen worden; het maakt niet uit of je de politicus betrouwbaar of sympathiek vindt, de manier van het brengen, het feit dat het überhaupt wordt geciteerd en uitgelegd, is al voldoende om het meer met een stelling eens te zijn. Dit impliceert dat mensen gevoelig zijn voor een mate van autoriteit en dat wanneer een frame van een politicus, die wordt geacht kennis te hebben over de zaak, wordt voorgelegd het niet uitmaakt wie deze persoon is.

5.3 De formulering van de boodschap

Wanneer er gekeken wordt naar de scores op de verschillende stellingen in het onderzoek is te zien dat de effecten van de drie condities erg uiteenlopen. Bij de conditie waarin de stelling werd geciteerd was de verwachting dat de effecten zowel positief als negatief waren omdat dit samen zou hangen met de mening over de politicus. Bij de conditie waarin de stelling werd geframed was echter de verwachting dat het effect bij alle stellingen positief zou zijn. Een positief frame zou namelijk moeten zorgen voor een positievere houding ten opzichte van de stelling. Het is mogelijk dat dit onverwachte negatieve effect komt door de formulering van de frames of de stelling. Slothuus & de Vreese (2010) hebben drie voorwaarden voor een goed frame geschetst; beschikbaarheid, toegankelijkheid en of het frame relevant is. Het lastige aan het formuleren van een frame is echter dat het van te voren moeilijk te bepalen is of een frame alle voorwaarden voldoet. In dit onderzoek kun je ervan uitgaan dat 'beschikbaarheid' geen probleem is aangezien de respondent niet zelf het frame hoeft te onthouden maar het frame samen met de stelling wordt voorgelegd. De

toegankelijkheid van het frame is subjectief, het houdt in dat een frame ook wordt gebruikt bij het vormen van een mening. Dit kan per respondent verschillen. Het frame is pas voor de ontvanger relevant wanneer de bron van het frame aansluit bij de (politieke) waarden van de ontvanger. Dit aspect kan achteraf getoetst worden en kan ook per respondent verschillen. De stellingen D, F en K laten een negatief frame-effect zien; na het framen van de stelling zijn de respondenten het er minder mee eens, waarbij stelling D zelfs een significant effect laat zien. Uit het feit dat deze stellingen uit drie verschillende partijprogramma's komen (D uit PVV, F uit SP en K uit GroenLinks) kan worden uitgesloten dat dit negatieve effect met de partijen te maken heeft. Stelling D is de stelling; *Hoofddoekjes moeten verboden worden in de zorg, het onderwijs, het gemeentehuis en bij de overheid*. Deze stelling kreeg in het onderzoek het volgende frame; *"Werknemers in publieke functies moeten onpartijdig iedere burger te woord staan. Hoofddoekjes staan deze onafhankelijke uitstraling in de weg. Daarom moeten hoofddoekjes in publieke functies verboden worden."*. Met dit frame werden de respondenten het dus minder eens met de stelling. Dit zou kunnen liggen aan de relevantie van het frame voor de respondent of aan de toegankelijkheid van het frame. Wanneer stelling D als citaat van Jolande Sap werd weergegeven is er juist een significant positief effect te zien. En nog opvallender is dat wanneer de stelling zowel dit frame kreeg als werd geciteerd door Jolande Sap, dit positieve effect nog meer significant werd. Met de theorie van Slothuis & Vreese (2010) is dit te verklaren door het feit dat door Sap als bron van het frame toe te voegen, de relevantie van het frame is vergroot.

De stelling waarbij het frame het grootste effect heeft gehad is stelling G, dit is de stelling; *Het verplichte inburgeringsexamen in het buitenland voor huwelijks- en gezinsmigranten moet afgeschaft worden*, uit het partijprogramma van de SP. Aan deze stelling is het volgende frame gekoppeld: *"Het behalen van een inburgeringsexamen in het buitenland is vaak een lang proces doordat er geen dagelijks contact is met Nederlanders. Dit staat een efficiënte inburgering in de weg en maakt dat de kosten van een inburgeringstraject in het buitenland vele malen hoger zijn dan het traject in Nederland. Daarom moet het verplichte inburgeringsexamen in het buitenland voor huwelijks- en gezinsmigranten afgeschaft worden."* Dit frame zorgt ervoor dat respondenten het significant meer eens zijn met de stelling. Er is geen effect opgetreden wanneer de stelling werd geciteerd door Geert Wilders. Het positieve effect van het frame is echter wel blijven staan wanneer de stelling zowel werd geframed als geciteerd. Hier heeft het feit dat de stelling aan Geert Wilders is toegeschreven geen negatief effect op het frame gehad.

5.4 In de politiek

Het feit dat er in dit onderzoek een paar minuten zat tussen een ongeframede stelling en dezelfde

stelling geframed en in zo'n korte periode al een effect heeft opgetreden geeft aan dat het alleen maar een fractie kan zijn van het effect wanneer er stelselmatig en over een langere periode wordt geframed. De resultaten die hier zijn gevonden moeten daarom gezien worden als het topje van de ijsberg en impliceert een veel grotere invloed die politici kunnen hebben op de houding van mensen ten opzichte van het minderhedenbeleid in Nederland. Wanneer deze bevindingen teruggebracht worden naar populisme kan geconcludeerd worden dat het verpakken van de boodschap erg belangrijk is. Je hoeft als politicus niet betrouwbaar of sympathiek gevonden te worden, als je de boodschap maar op de juiste manier verpakt.

6. Discussie

Er zijn verschillende punten naar voren gekomen die verbeterd kunnen worden of die interessant zijn voor verder onderzoek. Doordat het onderzoek is uitgezet onder studenten is de onderzoeksgroep geen doorsnede van de Nederlandse samenleving. Dit kan effect hebben op zowel de scores op de stellingen als op het effect dat optreedt. De basis van de effectiviteit van politieke frames zit namelijk in het feit dat veel mensen te weinig kennis hebben over politieke zaken om een beredeneerde afweging te maken (Chong & Druckman, 2007b). Vanwege de aanname dat het effect van framing onder lager opgeleiden alleen maar groter zou zijn is het interessant om te onderzoeken of het verwachte effect van betrouwbaarheid en sympathie daar wel optreedt. Een effect van het hoge opleidingsniveau van de respondenten kan zijn dat de kennis onder de respondenten over de politiek en de standpunten van partijen hoger is dan van de gemiddelde Nederlander waardoor het mogelijk is dat de respondenten door hadden dat de stellingen niet bij de politici pasten waar ze in dit onderzoek aan zijn gekoppeld. Dit kan effect hebben gehad op de resultaten.

In dit onderzoek is niet bewezen dat hoe rechtser op een politieke schaal iemand zichzelf vindt, hoe groter de invloed van framing. Gezien de bevindingen uit bestaande literatuur dat 'rechtse' partijen meer framen dan 'linkse' partijen (De Bruijn, 2011) zou het voor vervolgonderzoek interessant zijn om hier verder op in te gaan. Ten eerste om te kijken of dit effect ook achterwege blijft wanneer de onderzoeksgroep meer gespreid is over verschillende opleidingsniveaus en ten tweede om te onderzoeken waarom het zo is dat 'rechts' meer framed dan 'links' wanneer het effect niet te zien is in de achterban.

De politieke betrokkenheid is in dit onderzoek gemeten door een directe vraag, in de vragenlijst zijn meer vragen opgenomen die indirect de politieke betrokkenheid van de respondenten te meten. De extra vragen zouden nog meegenomen kunnen worden in de bepaling van een schaal op politieke betrokkenheid. Daarmee zouden de scores nog preciezer vastgesteld kunnen worden. Een andere mogelijkheid voor het uitblijven van een correlatie tussen het effect van een frame en politieke

betrokkenheid zou kunnen zijn dat er een bepaalde mate van politieke betrokkenheid moet zijn voordat de theorie van Slothuis & Vreese (2010) opgaat. Zij stellen dat mensen de capaciteit hebben om een frame te verwerpen doormiddel van tegenargumenten wanneer hier de motivatie voor bestaat. Wanneer iemand actief lid is van een politieke partij heeft die persoon meer motivatie en reden om frames van de tegenstander te pareren. Wanneer iemand zich wel politiek betrokken voelt maar niet actief is voor een bepaalde partij kan het dus zijn dat de motivatie ontbreekt om een frame tegen te gaan.

Voor een correlatie tussen frame-effect en conformisme is in dit onderzoek geen bewijs gevonden. Het zou echter kunnen dat de manier waarop conformisme is getoetst niet helemaal de lading van het begrip dekt. De scores waarop de schaal is gemaakt komen van een 7-puntsschaal op de volgende stellingen; *voor mensen die zich anders gedragen dan de meeste mensen, kan men maar beter oppassen, regels zijn er om opgevolgd te worden en mensen moeten niet proberen ze steeds te veranderen, mensen zouden veel meer de regel 'doe maar gewoon, dan doe je gek genoeg' moeten opvolgen.* Hoewel dit een schaal is die veel wordt gebruikt zou het kunnen dat sociaal wenselijkheid op deze schaal invloed heeft. Löhnqvist et al (2009) stelt dat mensen zich laten leiden door anderen doordat bepaalde keuzes meer sociaal acceptabel zijn. De manier waarop de vragen naar conformisme zijn gesteld geven ook ruimte om sociaal acceptabele antwoorden te geven. Het zou daarom kunnen dat de score op conformisme een vertekend beeld geeft door datzelfde conformisme.

De scores op betrouwbaarheid waren onder alle politici laag; geen van de politici scoorde voor betrouwbaarheid een voldoende. Hoewel de verschillen tussen de drie politici; Wilders 1,32, Sap 2,85 en Roemer 3,19 voldoende verschil laten zien, is het toch erg opvallend dat de scores zo laag zijn. Deze scores zouden aanleiding kunnen zijn voor vervolgonderzoek naar de betrouwbaarheid van politici. Aangezien er is geconcludeerd dat een hoge mate van betrouwbaarheid wel kan zorgen voor een positievere houding is hier wellicht voor de politici nog veel winst te behalen.

De bevindingen die met dit onderzoek wel zijn gevonden, namelijk dat het uitmaakt of een boodschap wordt geframed maar niet door wie dit wordt gedaan, zijn prikkelend voor meer onderzoek. Zijn er wellicht andere eigenschappen van de bron van het frame die wel uitmaken? Of is het feit dat een autoriteit een frame voorlegt al voldoende om de mening van mensen te beïnvloeden?

Het is in ieder geval duidelijk waar de politici zich voor de aankomende verkiezingen op kunnen gaan richten; Roemer kan dat sympathieke biertje aan de bar laten staan en zolang Wilders zijn standpunten maar goed blijft framen maakt het helemaal niet uit dat zelfs zijn partijgenoten hem niet meer zo aardig vinden.

Referenties

- Albertazzi, D., & McDonnell, D. (2008). *Twenty-First Century Populism, The spectre of western European democracy*. New York, Palgrave Macmillan.
- Bovens, M. (2006). De diplomademocratie: over de spanning tussen meritocratie en democratie. *B en m, Tijdschrift voor Beleid, Politiek en Maatschappij*, 33, 4. p. 205-218.
- Bruijn, J. A. de (2010). *Framing. Over de macht van taal in de politiek*. Amsterdam/Antwerpen: Atlas.
- Chaiken, S., Liberman, A., & Alice H. Eagly, A. H. (1989). Heuristic and Systematic Information Processing within and beyond the Persuasion Context. *In Unintended Thought*, eds. Uleman, J.S. & Bargh J. A. New York: Guilford Press, p, 212–52.
- Chong, D., & James N. Druckman, J. N. (2007a). Framing Public Opinion in Competitive Democracies. *American Political Science Review*, 101, 4, p. 637–55.
- Chong, D., & James N. Druckman, J. N. (2007b). Framing Theory. *Annual Review of Political Science*, 10, p. 103–26.
- Druckman, J. N. (2001). On the Limits of Framing Effects: Who Can Frame? *Journal of Politics* 63, 4, p. 1041–66.
- Druckman, J. N., Kuklinski, J. H., & Sigelman, L. (2009). The Unmet Potential of Interdisciplinary Research. *Political Behavior*, 31, 4, p. 485–510.
- Faculteit Sociale Wetenschappen (2012). Feiten en cijfers. Uit: www.uu.nl.
- Flachaire, E. & Hollard, G. (2008) Individual sensitivity to framing effects. *Journal of Economic Behavior & Organization* 67, p. 296–307.
- Fritzell, C. (2011) Public opinion and foreign policy: The effects of celebrity Endorsements. *The Social Science Journal* , 48, p. 314–323.
- Haider-Markel, D. P., & Joslyn, M.R. (2001). Gun policy, opinion, tragedy, and blame attribution: the conditional influence of issue frames. *Journal of Politics*, 63, p. 520–43.
- Hartman, T. K., & Weber, R. C. (2009). Who Said What? The Effects of Source Cues in Issue Frames. *Political Behavior* , 31, 4, p. 537–58.
- Heijne, B. (2011). *Moeten wij van elkaar houden? Het populisme ontleed*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Kuitenbrouwer, J. (2010). *De woorden van Wilders en hoe ze werken*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Kunda, Z. (1990). The Case for Motivated Reasoning. *Psychological Bulletin*, 108, 3, p. 480–98.

-
- Löhnqvist, J. E., Walkowitz, G. Wichardt, P., Lindeman, M., & Verkasalo, M. (2009). The moderating effect of conformism values on the relations between other personal values, social norms, moral obligation, and single altruistic behaviours. *British Journal of Social Psychology*, 48, p. 525-546.
  - Lupia, A., & McCubbins, M. (1998). *The democratic dilemma: Can citizens learn what they need to know?* Cambridge: Cambridge University Press.
  - Mondak, J. (1993). Source cues and policy approval: The cognitive dynamicsof public support for the Reagan agenda. *American Journal of Political Science*, 37, 1, p. 186–212.
  - Nir, L. (2011). Motivated Reasoning and Public Opinion Perception. *Public Opinion Quarterly*, 75, 3, p. 504–532.
  - Prins, B. (2004). *Voorbij de onschuld. Het debat over integratie in Nederland*. Van Gennep.
  - Roggeband, C., & Vliegthart, R. (2007). Divergent Framing: The Public Debate on Migration in the Dutch Parliament and Media, 1995-2004. *West European Politics*, 30, 3, p. 524-548.
  - Rossum, M. (2010). *Waarom is de burger boos? Over hedendaags populisme*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.
  - Slothuus, R., & de Vreese, C. H. (2010). Political Parties, Motivated Reasoning, and Issue Framing Effects. *The Journal of Politics*, 72, 3, p. 630–645.
  - Sniderman, P. M. (2000). Taking Sides. *Elements of Reason*, eds. Lupia, A., McCubbins, M. D., & Popkin S. L., New York: Cambridge University Press, 67–84.
  - Taber, C. S., & Lodge, M. (2006). Motivated Scepticism in the Evaluation of Political Beliefs. *American Journal of Political Science*, 50, 3, p. 755–69.
  - Reybrouck van, D. (2008). *Pleidooi voor populisme*. Amsterdam: Querido.
  - Verkiezingsprogramma GroenLinks 2010, 'Klaar voor de toekomst'. Uit: <http://tweedekamer.groenlinks.nl>.
  - Verkiezingsprogramma PVV 2010-2015, 'De agenda van hoop en optimisme, 2010. Uit: www.pvv.nl.
  - Verkiezingsprogramma SP 2011-2015, 'Een beter Nederland voor minder geld'. Uit: www.sp.nl.
  - Vreese de, C.H., Boomgaarden, H. G., & Semetko H. A. (2010). (In)direct Framing Effects: The Effects of News Media Framing on Public Support for Turkish Membership in the European Union. *Communication Research*, 38, p. 179.
  - Zaller, J. R. (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinion*. New York: Cambridge University Press.

Appendix I : Vragenlijst**Standaard deel** (vragen die voor vragenlijst 1, 2 en 3 gelijk zijn)

1. Om te beginnen wordt er een aantal algemene vragen gesteld.

Wat is je geslacht?

Man

Vrouw

2. Wat is je leeftijd?

-----

3. Wat is je opleidingsrichting?

Mens, dier en gezondheid

Mens en gedrag

Recht, economie en bestuur

Aarde en milieu

Informatietechnologie

Natuur

Kunst, cultuur en geschiedenis

Talen en culturen, communicatie

Religie, filosofie en ethiek

Anders, namelijk

4. In welk jaar van je studie zit je?

Bachelorstudent: 1e jaars

Bachelorstudent: 2e jaars

Bachelorstudent: 3e jaars

Bachelorstudent: 4e jaars

Bachelorstudent: 5e jaars of meer

Masterstudent: 1e jaars

Masterstudent: 2e jaars

Masterstudent: 3e jaars of meer

5. Nu volgt er een aantal uitspraken over beleidsmaatregelen.

Geef aan in hoeverre je het met de stelling eens of oneens bent.

(Antwoordschaal: *Helemaal mee eens, mee eens, een beetje mee eens, niet mee eens/niet mee oneens, een beetje mee oneens, mee oneens, helemaal mee oneens, weet niet*)

Islamitische scholen moeten gesloten worden

De overheid moet gemengde wijken stimuleren

Premies voor inburgeringstrajecten moeten beschikbaar blijven

Hoofddoekjes moeten verboden worden in de zorg, het onderwijs, het gemeentehuis en bij de overheid

Mensen mogen pas een uitkering krijgen wanneer men correct Nederlands spreekt

De overheid moet gemengde scholen stimuleren

Het verplichte inburgeringsexamen in het buitenland voor huwelijks- en gezinsmigranten moet afgeschaft worden

Mensen die in Nederland geboren zijn of het Nederlands staatsburgerschap hebben ontvangen, mogen hun dubbele nationaliteit behouden

Inburgeringscursussen en taalcursussen moeten zelf betaald worden
 Asielzoekers die niet als vluchteling worden erkend moeten terugkeren naar het land van herkomst
 Migranten zonder verblijfsvergunning moeten veilig aangifte van een misdrijf kunnen doen, zonder dat hunpersoonsgegevens worden doorgegeven aan de vreemdelingenpolitie
 Huwelijksmigranten die nog niet voldoen aan een opleidingseis voor de arbeidsmarkt moeten een vorm van studiefinanciering krijgen

6. Nu volgt een aantal vragen over persoonlijke meningen.

In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen:

(Antwoordschaal: Helemaal mee eens, mee eens, een beetje mee eens, niet mee eens/niet mee oneens, een beetje mee oneens, mee oneens, helemaal mee oneens, weet niet)

Voor mensen die zich anders gedragen dan de meeste mensen, kan men maar beter oppassen.
 Regels zijn er om opgevolgd te worden en mensen moeten niet proberen ze steeds te veranderen.
 Mensen zouden veel meer de regel 'doe maar gewoon, dan doe je gek genoeg' moeten opvolgen.

7. De volgende stellingen gaan over Nederland.

In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen:

(Antwoordschaal: Helemaal mee eens, mee eens, een beetje mee eens, niet mee eens/niet mee oneens, een beetje mee oneens, mee oneens, helemaal mee oneens, weet niet)

Ik voel me een echte Nederlander

Ik voel me op mijn plek in de Nederlandse samenleving

Ik ben er trots op een Nederlander te zijn

Een echte Nederlander is iemand die van oorsprong Nederlands is

Iedereen die een Nederlands paspoort heeft is een echte Nederlander

Een echte Nederlander heeft Nederlandse voorouders

Iedereen die legaal in Nederland woont is een echte Nederlander

8. Er volgt nu een aantal vragen over politieke partijen in Nederland.

Wanneer er op dit moment landelijke verkiezingen zouden worden gehouden, op welke partij zou je dan stemmen?

CDA

VVD

PvdA

PVV

SP

GroenLinks

D66

ChristenUnie

SGP

Partij voor de Dieren

OBP (Hero Brinkman)

Anders, namelijk

Ik zou niet stemmen

Weet niet

9. Hoe waarschijnlijk is het dat je in de komende 10 jaar ooit op de volgende partijen zult stemmen?

(Antwoordschaal: Zou ik nooit op stemmen, zou ik waarschijnlijk niet op stemmen, zou ik misschien op stemmen, zou ik zeker op stemmen, weet niet)

SP

PVV

GroenLinks

10. De volgende vragen hebben betrekking op politieke interesses.

Hoe geïnteresseerd ben je in politieke zaken?

Zeer geïnteresseerd

Geïnteresseerd
Niet zo geïnteresseerd
In het geheel niet geïnteresseerd
Weet niet

11. Hoe politiek betrokken vind je jezelf?
Zeer betrokken
Betrokken
Niet zo betrokken
In het geheel niet betrokken
Weet niet

12. Van politieke opvattingen wordt vaak gezegd dat ze links of rechts zijn. Wanneer je denkt aan je eigen politieke opvattingen, waar zou je jezelf dan plaatsen?
1 links
2
3
4
5
6
7
8
9
10 rechts
weet niet

13. Hoe vaak lees je een krant?
Vrijwel dagelijks
Een paar keer per week
Een paar keer per maand
Ik lees nooit een krant
Weet niet

14. Als er in de krant binnenlands nieuws staat, bijvoorbeeld nieuws over regeringsproblemen, lees ik dat:
Bijna altijd
Vaak
Zo nu en dan
Zelden of nooit
Weet niet

15. Als er in gezelschap over binnenlands nieuws wordt gesproken:
Doe ik meestal mee
Luister ik met belangstelling
Luister ik niet of zonder belangstelling
Weet niet

16. Op welke manier heb je je wel eens ingezet voor een politieke zaak?
(Antwoordschaal: ja nee)
Ik ben lid van een politieke partij of organisatie
Ik heb een door de overheid georganiseerde bijeenkomst of debat bijgewoond
Ik heb een politicus direct benaderd
Ik heb meegedaan aan een protest actie of demonstratie
Ik heb meegedaan aan een politieke discussie via internet of sms
Anders namelijk;

17. Wat vind je van de volgende politici op een schaal van 1 tot 10 waarbij 1 staat voor heel onbetrouwbaar en 10 staat voor

heel betrouwbaar?

Jolande Sap
Geert Wilders
Emile Roemer

18. Wat vind je van de volgende politici en partijen op een schaal van 1 tot 10 waarbij 1 staat voor heel onsympathiek en 10 staat voor heel sympathiek?

Jolande Sap
Geert Wilders
Emile Roemer
GroenLinks
PVV
SP

Mensen kunnen om verschillende redenen vóór of tegen een bepaald beleid zijn. In politieke en maatschappelijke discussies worden argumenten vóór of tegen een bepaald beleid gegeven. Zo volgen een aantal stellingen over beleidsmaatregelen. Sommige stellingen worden voorafgegaan door een korte tekst waarin een argument wordt gegeven om vóór dit beleid te zijn. Andere stellingen zijn citaten van uitspraken die politici recentelijk hebben gedaan. De vraag is in hoeverre jij persoonlijk het eens of oneens bent met de genoemde beleidsmaatregel.

Deel framing en citeren (3 verschillende versies)

Vragenlijst 1

Antwoordschaal: Helemaal mee eens, mee eens, een beetje mee eens, een beetje mee oneens, mee oneens, helemaal mee oneens

1. De achterstand van allochtone kinderen moet verminderd worden. Kinderen die op een Islamitische basisschool hebben gezeten komen met een drastische taalachterstand op het voortgezet onderwijs .

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stelling:
Islamitische scholen moeten gesloten worden

2. In niet-gemengde wijken is het wederzijds begrip tussen allochtonen en niet-allochtonen dramatisch laag. Door meer contact tussen de groepen in het dagelijks leven wordt er meer begrip gekweekt en bevordert het de integratie van allochtonen.

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stelling:
Gemengde wijken moeten gerealiseerd worden

3. Immigranten die verplicht worden een inburgeringstraject te volgen komen vaak uit de laagste sociale klasse. Kosten aan een inburgeringstraject zullen daarom een laagdrempelige inburgering in de weg staan.

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stelling:
Premies voor inburgeringstrajecten moeten beschikbaar blijven

4. Hoofddoekjes kunnen de onafhankelijke uitstraling van werknemers in publieke functies in de weg staan. Dit zorgt voor meer segregatie in de publieke sfeer.

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stelling:

Hoofddoekjes moeten verboden worden in de zorg, het onderwijs, het gemeentehuis en bij de overheid

5. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Jolande Sap**:
"Mensen mogen pas een uitkering krijgen wanneer men correct Nederlands spreekt"
6. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Jolande Sap**:
"De overheid moet gemengde scholen stimuleren"
7. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Geert Wilders**:
"Het verplichte inburgeringsexamen in het buitenland voor huwelijks- en gezinsmigranten moet afgeschaft worden"
8. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Emile Roemer**:
"Mensen die in Nederland geboren zijn of het Nederlands staatsburgerschap hebben ontvangen, mogen hun dubbele nationaliteit behouden"
9. In een recent interview zei **Jolande Sap**:
"Deelnemers aan inburgeringscursussen zijn vaak onvoldoende gemotiveerd om de cursus zo snel mogelijk af te ronden. Dit maakt dat de kosten per deelnemer voor de overheid hoog zijn. Daarom moeten inburgeringscursussen en taalcursussen zelf betaald worden."
In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:
Inburgeringscursussen en taalcursussen moeten zelf betaald worden
10. In een recent interview zei **Geert Wilders**:
"Om de procedure voor asielzoekers te verkorten en te voorkomen dat asielzoekers jarenlang in asielzoekerscentra verblijven, is het noodzakelijk om een duidelijke lijn te trekken in het asielbeleid. Daarom moeten asielzoekers niet als vluchteling worden erkend, terugkeren naar het land van herkomst"
In hoeverre bent je het eens met de volgende stelling:
Asielzoekers die niet als vluchteling worden erkend moeten terugkeren naar het land van herkomst
11. In een recent interview zei **Emile Roemer**:
"Er bestaat relatief veel criminaliteit onder illegalen in Nederland. Vaak zijn andere illegalen hiervan getuige, maar omdat zij zelf geen verblijfsvergunning hebben, zullen ze dit niet bij de politie melden waardoor deze criminaliteit blijft voortbestaan. Daarom moeten migranten zonder verblijfsvergunning veilig aangifte kunnen doen, zonder dat hun persoonsgegevens worden doorgegeven aan de vreemdelingenpolitie"
In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:
Migranten zonder verblijfsvergunning moeten veilig aangifte van een misdrijf kunnen doen, zonder dat hun persoonsgegevens worden doorgegeven aan de vreemdelingenpolitie
12. In een recent interview zei **Geert Wilders**:
"De werkloosheid onder huwelijksimmigranten is erg hoog. Dit komt doordat ze vaak in een lage economische klasse belanden waar geen geld is voor een opleiding die aansluit bij de arbeidsmarkt. Daarom moeten huwelijksmigranten die nog niet voldoen aan een opleidingseis voor de arbeidsmarkt een vorm van studiefinanciering krijgen"
In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:
Huwelijksmigranten die nog niet voldoen aan een opleidingseis voor de arbeidsmarkt moeten een vorm van studiefinanciering krijgen

Vragenlijst 2

Antwoordschaal: Helemaal mee eens, mee eens, een beetje mee eens, een beetje mee oneens, mee oneens, helemaal mee oneens

1. *Deelnemers aan inburgeringscursussen zijn vaak onvoldoende gemotiveerd om de cursus zo snel mogelijk af te ronden. Dit maakt dat de kosten per deelnemer voor de overheid hoog zijn. Daarom moeten inburgeringscursussen en taalcursussen zelf betaald worden.*

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

Inburgeringscursussen en taalcursussen moeten zelf betaald worden

2. *Om de procedure voor asielzoekers te verkorten en te voorkomen dat asielzoekers jarenlang in asielzoekerscentra verblijven, is het noodzakelijk om een duidelijke lijn te trekken in het asielbeleid. Daarom moeten asielzoekers die niet als vluchteling worden erkend, terugkeren naar het land van herkomst.*

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

Asielzoekers die niet als vluchteling worden erkend moeten terugkeren naar het land van herkomst

3. *Er bestaat relatief veel criminaliteit onder illegalen in Nederland. Vaak zijn andere illegalen hiervan getuige, maar omdat zij zelf geen verblijfsvergunning hebben, zullen zij dit niet bij de politie melden waardoor deze criminaliteit blijft voortbestaan. Daarom moeten migranten zonder verblijfsvergunning veilig aangifte kunnen doen, zonder dat hun persoonsgegevens worden doorgegeven aan de vreemdelingenpolitie.*

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

Migranten zonder verblijfsvergunning moeten veilig aangifte kunnen doen van een misdrijf, zonder dat hun persoonsgegevens worden doorgegeven aan de vreemdelingenpolitie

4. *De werkloosheid onder huwelijksmigranten is erg hoog. Dit komt doordat ze vaak in een lage economische klasse belanden waar geen geld is voor een opleiding die aansluit bij de arbeidsmarkt. Daarom moeten huwelijksmigranten die nog niet voldoen aan een opleidingseis voor de arbeidsmarkt een vorm van studiefinanciering krijgen.*

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

Huwelijksmigranten die nog niet voldoen aan een opleidingseis voor de arbeidsmarkt moeten een vorm van studiefinanciering krijgen

5. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Emile Roemer**:

"Islamitische scholen moeten gesloten worden"

6. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Geert Wilders**:

"De overheid moet gemengde wijken stimuleren"

7. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Emile Roemer**:

"Premies voor inburgeringstrajecten moeten beschikbaar blijven"

8. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Jolande Sap**:

"Hoofddoekjes moeten verboden worden in de zorg, het onderwijs, het gemeentehuis en bij de overheid"

9. In een recent interview zei **Jolande Sap**:

"Allochtonen komen vaak moeilijk aan een baan vanwege hun taalachterstand. Het leren van de taal moet een eigen verantwoordelijkheid zijn en kan geen reden zijn om in de bijstand te belanden. Daarom mogen mensen pas een uitkering krijgen wanneer men correct Nederlands spreekt."

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

Mensen mogen pas een uitkering krijgen wanneer men correct Nederlands spreekt

10. In een recent interview zei **Jolande Sap**:

"De achterstand die leerlingen op een 'zwarte' school hebben is onacceptabel en moet worden voorkomen. Door meer contact met autochtone kinderen neemt zowel het taalniveau toe als het wederzijdse begrip voor elkaar. Daarom moet de overheid gemengde scholen stimuleren."

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

De overheid moet gemengde scholen stimuleren

11. In een recent interview zei **Geert Wilders**:

"Het behalen van een inburgeringsexamen in het buitenland is vaak een lang proces doordat er geen dagelijks contact is met Nederlanders. Dit staat een efficiënte inburgering in de weg en maakt dat de kosten van een inburgeringstraject in het buitenland vele malen hoger zijn dan het traject in Nederland. Daarom moet het verplichte inburgeringsexamen in het buitenland voor huwelijks- en gezinsmigranten afgeschaft worden."

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

Het verplichte inburgeringsexamen in het buitenland voor huwelijks- en gezinsmigranten moet afgeschaft worden

12. In een recent interview zei **Emile Roemer**:

"Veel geboren of genaturaliseerde Nederlanders met een dubbele nationaliteit ervaren het feit dat ze een dubbele nationaliteit mogen hebben als een zeer positief punt van Nederland. Het hebben van een dubbele nationaliteit staat inburgering en participatie in de Nederlandse samenleving dus niet in de weg. Daarom moeten mensen die in Nederland geboren zijn of het Nederlands staatsburgerschap hebben ontvangen hun dubbele nationaliteit kunnen behouden "

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

Mensen die in Nederland geboren zijn of het Nederlands staatsburgerschap hebben ontvangen, mogen hun dubbele nationaliteit behouden

Vragenlijst 3

Antwoordschaal: Helemaal mee eens, mee eens, een beetje mee eens, een beetje mee oneens, mee oneens, helemaal mee oneens

1. *Allochtonen komen vaak moeilijk aan een baan vanwege hun taalachterstand. Het leren van de taal moet een eigenverantwoordelijkheid zijn en kan geen reden zijn om in de bijstand te belanden. Daarom mogen mensen pas een uitkering krijgen wanneer men correct Nederlands spreekt.*

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

Mensen mogen pas een uitkering krijgen wanneer men correct Nederlands spreekt

2. *De achterstand die leerlingen op een ?zwarte? school hebben is onacceptabel en moet worden voorkomen. Door meer contact met autochtone kinderen neemt zowel het taalniveau toe als het wederzijdse begrip voor elkaar. Daarom moet de overheid gemengde scholen stimuleren.*

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

De overheid moet gemengde scholen stimuleren

3. *Het behalen van een inburgeringsexamen in het buitenland is vaak een lang proces doordat er geen dagelijks contact is met Nederlanders. Dit staat een efficiënte inburgering in de weg en maakt dat de kosten van een inburgeringstraject in het buitenland vele malen hoger zijn dan het traject in Nederland. Daarom moet het verplichte inburgeringsexamen in het buitenland voor huwelijks- en gezinsmigranten afgeschaft worden.*

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

Het verplichte inburgeringsexamen in het buitenland voor huwelijks- en gezinsmigranten moet afgeschaft worden

4. *Veel geboren of genaturaliseerde Nederlanders met een dubbele nationaliteit ervaren het feit dat ze een dubbele nationaliteit mogen hebben als een zeer positief punt van Nederland. Het hebben van een dubbele nationaliteit staat inburgering en participatie in de Nederlandse samenleving dus niet in de weg. Daarom moeten mensen die in Nederland geboren zijn of het Nederlands staatsburgerschap hebben ontvangen hun dubbele nationaliteit kunnen behouden.*

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:

Mensen die in Nederland geboren zijn of het Nederlands staatsburgerschap hebben ontvangen, mogen hun dubbele nationaliteit behouden

5. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Jolande Sap**:

"Inburgeringscursussen en taalcursussen moeten zelf betaald worden"

6. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Geert Wilders**:
"Asielzoekers die niet als vluchteling worden erkend moeten terugkeren naar het land van herkomst"

7. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Emile Roemer**:
"Migranten zonder verblijfsvergunning moeten veilig aangifte kunnen doen van een misdrijf, zonder dat hun persoonsgegevens worden doorgegeven aan de vreemdelingenpolitie"

8. In hoeverre ben je het eens met de volgende uitspraak van **Geert Wilders**:
"Huwelijksmigranten die nog niet voldoen aan een opleidingseis voor de arbeidsmarkt moeten een vorm van studiefinanciering krijgen"

9. In een recent interview zei **Emile Roemer**:
"De achterstand van allochtone kinderen moet verminderd worden. Kinderen die op een Islamitische basisschool hebben gezeten komen met een drastische taalachterstand op het voortgezet onderwijs. Daarom moeten Islamitische scholen gesloten worden."
In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:
Islamitische scholen moeten gesloten worden

10. In een recent interview zei **Geert Wilders**:
"In niet-gemengde wijken is het wederzijds begrip tussen allochtonen en autochtonen laag. Door meer contact tussen deze groepen in het dagelijks leven wordt er meer begrip gekweekt en dit bevordert de integratie van allochtonen. Daarom moeten er meer gemengde wijken komen."
In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:
De overheid moet gemengde wijken stimuleren.

11. In een recent interview zei **Emile Roemer**:
"Immigranten die verplicht worden een inburgeringstraject te volgen komen vaak uit de laagste sociale klasse. De kosten van een inburgeringstraject kunnen dus niet te hoog zijn. Daarom moeten premies voor inburgeringstrajecten beschikbaar blijven."
In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:
Premies voor inburgeringstrajecten moeten beschikbaar blijven

12. In een recent interview zei **Jolande Sap**:
"Werknemers in publieke functies moeten onpartijdig iedere burger te woord staan. Hoofddoekjes staan deze onafhankelijke uitstraling in de weg. Daarom moeten hoofddoekjes in publieke functies verboden worden."
In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling:
Hoofddoekjes moeten verboden worden in de zorg, het onderwijs, het gemeentehuis en bij de overheid

Laatste gezamenlijke deel en afsluiting:

19. *Dan volgt er nu nog een aantal vragen over integratie van allochtonen in Nederland.*
Waar zou je jezelf op de schaal van 1 tot 5 plaatsen waar 1 betekent dat allochtonen hun eigen cultuur geheel mogen behouden en 5 dat ze geheel moeten aanpassen?
1 Cultuur geheel behouden
2
3
4
5 Geheel aanpassen
Weet niet

20. In hoeverre ben je het met de volgende stellingen eens of oneens?

(Antwoordschaal: Helemaal mee eens, mee eens, een beetje mee eens, niet mee eens/niet mee oneens, een beetje mee oneens, mee oneens, helemaal mee oneens, weet niet)

Er zijn te veel mensen met een buitenlandse afkomst in Nederland

Wanneer allochtonen legaal in Nederland verblijven moeten ze toegang hebben tot dezelfde sociale zekerheid als Nederlanders

Het moet makkelijker gemaakt worden om asiel te verkrijgen

Het is goed als een maatschappij bestaat uit mensen van verschillende culturen

De komst van migranten naar Nederland is slecht voor de Nederlandse economie

De komst van migranten naar Nederland is een verrijking van de Nederlandse cultuur

Etnische minderheden nemen arbeidsplaatsen in die toebehoren aan autochtone Nederlanders

De culturele gewoonten en gebruiken van etnische minderheden zorgen voor spanningen in de Nederlandse samenleving

Afsluiting
